

GEORGE DAMIAN MOCANU

**Cum s-au trasat granițele României
la Paris în 1919**

*Procese verbale
ale Comisiei pentru studierea chestiunilor teritoriale
referitoare la România*

Editura

TANA

CUPRINS

Introducere	5
Bibliografie	24
Lista documentelor	27
Procesul verbal al întâlnirii dintre conducătorii Marilor Puteri	32
<i>România în fața Congresului de Pace. Revendicările sale teritoriale</i>	43
Proces-verbal nr. 1	53
Proces verbal nr. 2	61
Proces verbal nr. 3	69
Proces verbal nr. 4	79
Proces verbal nr. 5	89
Proces verbal nr. 6	97
Proces verbal nr. 8	107
Proces verbal nr. 9	113
Proces verbal nr. 10	121
Proces verbal nr. 11	127
Proces verbal nr. 12	131
Proces verbal nr. 13	135
Proces verbal nr. 14	141
Proces verbal nr. 16	157
Proces verbal nr. 17	165
Proces verbal nr. 18	171
Proces verbal nr. 19	177
Proces verbal nr. 20	187
Proces verbal nr. 26	193
Proces verbal nr. 31	197
Proces verbal nr. 32	205
Raportul Comisiei pentru studierea chestiunilor teritoriale referitoare la România	215

Anexa I	224
Anexa II	227
Anexa III	230
Anexa IV	232
Anexa V	238
Anexa VI	240
Anexa VII	243
Anexa VIII	245
Anexa IX	246

Studiile preliminare

Una din acuzațiile aduse granițelor trasate în estul Europei în 1919 a fost lipsa unei documentări asupra situației din regiune, lipsa unei înțelegeri a istoriei, geografiei și demografiei zonei sau lipsa de calificare a experților care au pregătit deciziile de la Paris. În spatele proceselor-verbale din prezentul volum se găsesc o serie de studii realizate de experți ai Statelor Unite, Franței și Marii Britanii, studii realizate în cadrul unor comisii specializate cu multă vreme înainte de încheierea războiului. Vom încerca în rândurile următoare să facem o trecere în revistă succintă a activității acestor comisii, sperând că vom oferi astfel o cale spre o mai bună înțelegere a documentelor de față și cu speranța că vom reuși publicarea principalelor studii realizate de aliați referitoare la teritoriile românești.

Prima structură pentru pregătirea conferinței de pace a fost creată de Franța în februarie 1917 de către premierul Aristide Briand, la îndemnul deputatului Charles Benoist, sub denumirea *Comité d'études* (Comitetul de studii) și sub conducerea istoricului Ernest Lavisse, secretarul acestei structuri fiind geograful Emmanuel de Martonne. *Comité d'études* a funcționat ca un organism independent vreme de doi ani, pregătind materialele documentare pentru o victorie a Franței în război și a produs 58 de rapoarte tipărite la începutul anului 1919 în două volume cu tiraj restrâns și cu distribuție confidențială, intitulate „*Travaux du Comité d'études*” (primul tom dedicat granițelor franceze, cel de-al doilea chestiunilor teritoriale europene). La vârful activității sale, *Comité d'études* a mobilizat în beneficiul său eforturile a 34 de experți proveniți din mediul academic și universitar (istorici, geografi, economiști, sociologi) – dintre aceștia 6 au participat direct la lucrările Conferinței de Pace de la Paris din 1919, iar secretarul comitetului Emmanuel de Martonne a participat direct la lucrările Comisiei pentru studierea chestiunilor teritoriale referitoare la România. Tot Emmanuel de Martonne este autorul studiilor despre Transilvania, Banat, Basarabia, Bucovina și Dobrogea apărute în volumul al doilea al „*Travaux du Comité d'études*” (Prott, 2014).

Fără legătură cu inițiativa franceză, în septembrie 1917, președintele american Woodrow Wilson i-a cerut consilierului său personal, colonelul Edward M. House, să constituie un grup de lucru alcătuit din profesori universitari, fără legătură cu structurile diplomatice existente, al cărui scop era să colecteze și analizeze informațiile pertinente legate de problemele care urmau să fie ridicate la conferința de pace de după încheierea războiului. Acest comitet discret a fost denumit „*The Inquiry*” (rom.: *investigația, cercetarea*) și și-a desfășurat activitatea la sediul *American Geographical Society* din New-York, la distanță de structurile guvernamentale și parlamentare din Washington DC și unde exista acces la o bibliotecă de 50.000 de volume și peste 47.000 de hărți. (Reisser, 2012) *The Inquiry* a colaborat cu 150

de experți în diverse domenii de interes (geografie, istorie, economie etc.), însă structura sa permanentă a avut circa 20 de membri, în marea lor majoritate proveniți din universitățile de prestigiu de pe coasta de est a Americii – dintre aceștia 11 au participat la lucrările Conferinței de Pace de la Paris; istoricii Charles Seymour și Clive Day de la Universitatea Yale alcătuind delegația Statelor Unite ale Americii la lucrările Comisiei pentru studierea chestiunilor teritoriale referitoare la România. Cantitatea studiilor produse de *The Inquiry* este una impresionantă, referitor la România existând studii extinse despre Transilvania, Basarabia, Bucovina, Banat și Dobrogea care abordează problemele acestor provincii din punct de vedere istoric, geografic, economic și demografic – studiile despre chestiunile românești au fost realizate de Clive Day și William Howell Reed (Universitatea Tufts).

În Marea Britanie au existat mai multe inițiative pentru colectarea și interpretarea unei baze de date care să sprijine punctele de vedere britanice la eventuala conferință de pace, însă toate acestea erau răspândite în mai multe structuri guvernamentale și erau lipsite de o coordonare centralizată. În martie 1918, la inițiativa lordului Hardinge a fost înființat în cadrul Ministerului de Externe de la Londra *Political Intelligence Department* (PID – Departamentul de Informații Politice) o structură care a adunat mai mulți experți de la Ministerul Informațiilor și care avea ca scop principal coordonarea și centralizarea tuturor eforturilor pentru pregătirea documentației în vederea încheierii păcii. (Goldstein, 1988) PID a produs 75 de memorii referitoare la diferitele probleme care erau așteptate să apară în cursul negocierilor, alcătuite de 15 experți dintre care 11 au participat direct la lucrările Conferinței de Pace de la Paris din 1919 – printre aceștia numărându-se și Alexander Allen Leeper, care avea să fie membru al Comisiei pentru studierea chestiunilor teritoriale referitoare la România. În afara acestor memorandumuri, Departamentul Istoric al Ministerului de Externe de la Londra a produs 180 de broșuri referitoare la provinciile și teritoriile în dispută, printre care se numără și Transilvania, Bucovina, Banatul și Basarabia – toate alcătuite după o structură unitară, prezentând geografia, istoria politică, condițiile economice și sociale ale fiecăreia dintre aceste provincii. (Ardeleanu, 2011)

Toate cele trei structuri descrise sumar în rândurile de mai sus au avut o activitate mai degrabă confidențială, dacă nu chiar secretă, înaintea începerii negocierilor propriu-zise și au atras cu adevărat atenția istoricilor în mod serios abia în a doua jumătate a secolului trecut. Din păcate, în istoriografia română nu există cercetări aprofundate și sistematice asupra activității acestor comisii, ele sunt cunoscute și amintite în diverse lucrări, însă considerăm că ar merita o atenție mult mai mare.

Membrii comisiei

Unul din miturile intens circulat cu referire la trasarea frontierelor la Conferința de Pace de la Paris din 1919 susține lipsa de pregătire a celor care au participat la acest proces. În realitate, în comisiile care au făcut recomandările pentru trasarea frontierelor și formularea tratatelor au participat alături de diplomați și experți din comitetele amintite mai sus. În cazul Comisiei pentru studierea chestiunilor teritoriale referitoare la România, componența delegațiilor Marilor Puteri arată astfel: Marea Britanie – 1 diplomat și 1 expert; Franța – 2 diplomați (cărora li se alătură 1 expert); Statele Unite ale Americii – 2 experți; Italia – 2 diplomați. Pentru o mai bună înțelegere a proceselor-verbale din acest volum am alcătuit câte o scurtă biografie a fiecăruia dintre membrii permanenți ai comisiei care a trasat granițele României, încercând să urmărim studiile lor, activitatea dinaintea Conferinței de Pace de la Paris, dar și rolul jucat de ei în negocieri – tocmai pentru a arăta nivelul și pregătirea membrilor acestei comisii.

SIR EYRE CROWE

Sir Eyre Alexander Barby Wichart Crowe (30 iulie 1864-28 aprilie 1925) a fost probabil diplomatul cu cel mai înalt rang și cu cea mai mare influență și putere de convingere care a participat la lucrările Comisiei pentru studierea chestiunilor teritoriale referitoare la România. Intervențiile sale ni-l arată căutând permanent să scoată la lumină esența chestiunii într-un mod direct, încercând însă de fiecare dată să nu atingă sensibilitățile celorlalți participanți. De obicei căuta soluțiile simple și elegante, menținându-și numărul luărilor de cuvânt la un nivel destul de scăzut.

Dincolo de forța Imperiului Britanic pe care îl reprezenta, Sir Eyre Crowe era el însuși un personaj extrem de puternic, cu o carieră aparte în diplomația britanică. În 1919 ocupa funcția de secretar de stat ad-

Sir Eyre Crowe în 1911.
Sursa foto: Wikimedia Commons

junct al Ministerului de Externe de la Londra. Născut la Leipzig, în Germania, fiul consulului britanic Joseph Archer Crowe și al soției sale germane Asta von Barby, Eyre Crowe a venit la Londra pentru prima oară la vârsta de 17 ani ca să se pregătească pentru examenul de admitere în Ministerul de Externe. Contemporanii săi susțineau că toată viața sa Crowe a vorbit limba engleză cu o puternică inflexiune germană. Angajat ca funcționar în Ministerul de Externe britanic în 1885, Sir Eyre Crowe a urcat pas cu pas treptele diplomației și în 1906 conducea Departamentul pentru Afaceri Occidentale, în 1912 a devenit secretar de stat adjunct și a început să coordoneze și Departamentul pentru Afaceri Orientale. În timpul Primului Război Mondial, pe lângă îndatoririle din cadrul Ministerului de Externe, Sir Eyre Crowe a fost secretar de stat în Ministerul Blocajului condus de lordul Robert Cecil. În ianuarie 1919, Crowe s-a alăturat delegației britanice la Conferința de Pace de la Paris și, în timpul fazei sale finale, între septembrie 1919 și ianuarie 1920, a reprezentat Imperiul Britanic în Consiliul Suprem. Începând cu 1920 până la moartea sa a ocupat funcția de secretar de stat al Ministerului de Externe, al doilea loc în ierarhia diplomației britanice. (Menning, 2018) Apreciat de toți colaboratorii săi ca având o minte limpede și un spirit organizatoric extrem de dezvoltat, Sir Eyre Crowe a coordonat două reforme succesive ale administrației Ministerului de Externe de la Londra, pe cea din 1906 și pe cea din 1920. (Corp, *Sir Eyre Crowe and the Administration of the Foreign Office, 1906-1914*, 1979)

Sir Eyre Crowe a rămas în istoria diplomației și cea a relațiilor internaționale prin memorandumul secret pe care l-a redactat în 1907 și în care atrăgea atenția asupra amenințării reprezentate de Imperiul German, avertizând asupra pericolului declanșării unui conflict general european. (Eyre, 1928) Una din ideile constante ale lui Sir Eyre Crowe pe tot parcursul carierei sale diplomatice a fost necesitatea unui parteneriat cu Franța pentru a împiedica ascensiunea unei Germanii văzută drept o amenințare la adresa intereselor britanice. În același timp, originea sa germană a fost denunțată în ziarele londoneze din timpul războiului, alături de cereri impetuoase pentru demiterea și investigarea lui Eyre Crowe, bănuind exclusiv în baza locului nașterii sale că ar fi făcut jocul Germaniei. Existența memorandumului său din 1907 a fost dezvăluită în Parlamentul britanic în încercarea de a demonstra loialitatea constantă a lui Crowe față de interesele britanice. (Cosgrove, 1972)

La Conferința de Pace de la Paris, Sir Eyre Crowe a fost unul dintre cei mai solicitați membri ai delegației britanice în prima parte a anului 1919, iar când premierul Lloyd George și ministrul de Externe Balfour s-au întors la Londra, în septembrie 1919, după semnarea tratatelor cu Germania și Austria, Sir Eyre Crowe a devenit reprezentantul Imperiului Britanic în Consiliul Suprem unde a stabilit o relație specială cu premierul Franței, Georges Clemenceau. Ambasadorul britanic la Paris, lordul Derby, îi descria lordului Curzon activitatea lui Eyre Crowe în termenii următori: „Se spune despre el că a intrat la o întâlnire cu o propunere al cărei singur susținător era, și până la urmă forța lui de convingere și cunoștințele sale au fost în stare să facă pe toți

participanții să se răzgândească și să accepte punctul lui de vedere”. (Corp, *Sir Eyre Crowe and Georges Clemenceau at the Paris Peace Conference, 1919-1920*, 1997)

În procesele-verbale ale Comisiei pentru studierea chestiunilor teritoriale referitoare la România putem vedea că descrierea de mai sus a stilului diplomatic al lui Eyre Crowe nu este foarte departe de adevăr. Deși prefera să lase detaliile tehnice și documentarea pe seama celui de-al doilea reprezentant britanic în Comisie, Allen Leeper, totuși Sir Eyre Crowe avea un talent în a sesiza foarte rapid punctele de natură să producă disensiuni și să găsească, la fel de rapid, soluții satisfăcătoare pentru interesele tuturor celor prezenți.

ALEXANDER ALLEN LEEPER

Alexander Wigram Allen Leeper (4 ianuarie 1887-24 ianuarie 1935) a fost expertul care l-a asistat pe Sir Eyre Crowe în cadrul lucrărilor Comisiei pentru studierea chestiunilor teritoriale referitoare la România – despre acest tânăr diplomat și prietenul său Harold Nicolson (membru al delegației britanice la Conferința de Pace de la Paris) se spunea că „ei hotărăsc pentru lideri ce ar trebui aceștia să își dorească, și fac asta foarte bine”. (Headlam-Morley, 1972) Colegul său, Harold Nicolson, l-a descris în următorii termeni: „un om cu idealuri înalte, cel mai pur wilsonism, o anumită ambiție pentru filologie, o sănătate intermitentă, o energie neîntreruptă și o curiozitate fără limite”. (Nicolson, 1933) Fratele său mai mic, Reginald Leeper, avea să urmeze, de asemenea, o carieră diplomatică la Londra, fiind implicat în 1939 în celebra „afacere Tilea” în urma căreia Marea Britanie și Franța au acordat României garanții împotriva oricărei agresiuni armate.

Născut în Australia, Alexander Allen Leeper a fost primul fiu al decanului Trinity College din Melbourne, Alexander Leeper și al Adelinei, fiica lui Sir George Wigram Allen. A absolvit în 1911 cursurile Colegiului Balliol, Universitatea din Oxford. Inițial a lucrat pentru British Museum, perioadă în care a scris și publicat în 1917 volumul „*The Justice of Rumania's Cause*” („Dreptatea cauzei românești”), volum în care sintetizează istoria românilor și argumentează în favoarea unirii tuturor teri-

Allen Leeper.

Sursa foto: www.historyhamper.com

toriilor locuite de români într-un singur stat. (Leeper, 1917) În aceeași perioadă, Alexander Leeper a lucrat pentru Oficiul de Informații condus de generalul Edward Gleichen în cadrul căruia monitoriza presa din statele sud-est europene și ținea legătura cu ambasadorul României la Londra, Nicolae Mișu, dar și cu Take Ionescu. Următorul pas a fost angajarea lui Alexander Leeper în Departamentul pentru Informații Politice al Ministerului de Externe de la Londra, unde s-a făcut remarcant prin faptul că putea citi în 15 limbi străine și putea vorbi în șapte. (Goldstein, 1988)

În 1919, Alexander Leeper a făcut parte din delegația britanică la Conferința de Pace de la Paris, unde a jucat un rol extrem de important în lucrările Comisiei pentru studierea chestiunilor teritoriale referitoare la România, mai ales în ceea ce privește trasarea graniței dintre România și Iugoslavia. (Seton-Watson, 1935)

În vara anului 1919, Alexander Leeper l-a însoțit pe generalul Smuts în misiunea acestuia la Budapesta pe lângă guvernul bolșevic condus de Bela Kuhn, dar și pe Sir George Clerk în misiunea sa la București – cunoștințele lui Leeper referitoare la peisajul politic din sud-estul Europei având să se dovedească de neprețuit. La începutul anului 1920, Alexander Leeper a furnizat principalele argumente împotriva notelor delegației maghiare care solicita revizuirea granițelor trasate în 1919 de Comisia pentru studierea chestiunilor teritoriale referitoare la România. (Țineghe, *Problema transilvană reflectată în notele prezentate de delegația maghiară la Conferința de Pace de la Paris 1920*, 2008)

Înainte să devină funcționar al Ministerului de Externe de la Londra, Alexander Leeper a colaborat la revista *The New Europe* sub pseudonimul „Belisarius” – această revistă fondată de istoricul William Robert Seton-Watson în 1916 militând pentru emanciparea și independența popoarelor din centrul și sud-estul Europei, în paginile ei fiind lansate în timpul războiului multe din ideile și argumentele care au servit cauzei popoarelor aflate sub stăpânirea Imperiului Austro-Ungar.

În 1920, Leeper a devenit secretar adjunct în cadrul Ministerului britanic de Externe, apoi secretar al lordului Curzon în perioada în care acesta a condus diplomația britanică până în 1924. În acest an, Alexander Leeper a contribuit la crearea unui serviciu pentru relații externe al Australiei, iar până în anul 1928 a fost prim-secretar al legației britanice din Austria. Din 1928 până la moartea sa în 1935, Alexander Leeper a lucrat pentru Departamentul Occidental al Ministerului de Externe de la Londra.

ANDRÉ TARDIEU

André Pierre Gabriel Amédée Tardieu (22 septembrie 1876-15 septembrie 1945) a prezidat în 1919 lucrările Comisiei pentru studierea chestiunilor teritoriale referitoare la România, fiind diplomatul francez cu cel mai înalt rang din cadrul acesteia.

Născut la Paris într-o familie de gravori celebri, André Tardieu s-a făcut remarcat încă din timpul liceului când a câștigat premiul național la geografie și retorică. A ales să intre în serviciul diplomatic, deși a fost admis pe primul loc la prestigioasa *École normale supérieure* din Paris. A început o carieră publicistică în 1901 la cotidianul *Le Figaro*, continuată între 1903-1914 la *Le Temps*, unde s-a făcut remarcat prin articolele sale de politică internațională. În 1908 a fost lector la Universitatea Harvard din SUA, iar din 1909 a predat la *École libre des sciences politiques* din Paris. În 1914 a fost

ales deputat în Parlamentul Franței, însă după izbucnirea războiului s-a înrolat și a făcut parte din statul-major al generalului Foch, dar a luptat și în prima linie unde a fost rănit în 1916, fiind declarat inapt și demobilizat cu gradul de căpitan. În 1917 a fost numit comisar din partea guvernului francez pentru chestiunile legate de război în relația cu Statele Unite ale Americii. (Knecht, 1919)

La Conferința de Pace de la Paris din 1919, André Tardieu avea să fie considerat „mâna dreaptă” a premierului francez Georges Clemenceau, fiind membru în cele mai importante comisii care au stabilit noua ordine europeană. (Lowczyk, 2010) În cadrul Comisiei pentru studierea chestiunilor teritoriale referitoare la România pe care o prezida, Tardieu era tratat cu maximă deferență de colegii săi și avea puterea să-i influențeze pe reprezentanții americani, care îi acordau un respect deosebit, mai ales având în vedere rolul jucat de Tardieu în relațiile franco-americane. De multe ori, Tardieu a lipsit sau a întârziat la lucrările acestei comisii – cel mai probabil din cauza faptului că era membru în prea multe – însă atunci când era prezent încerca să limiteze blocajele ridicate de reprezentanții italieni sau să atenueze maniera mult prea directă în care delegații americani încercau să abordeze problemele ridicate. Simpatia lui André Tardieu pentru cauza românească este cu atât mai evidentă în volumul său de amintiri despre Conferința de Pace de la Paris publicat în 1921 (Tardieu, 1921), dar și în faptul

André Tardieu în biroul său în timpul Conferinței de Pace din 1919.

Sursa foto: US National Archives, Record Group 111: Records of the Office of the Chief Signal Officer; Series: Photographs of American Military Activities